

Wsparcie uczniów szkół ponadpodstawowych w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych.

Rola doradztwa zawodowego zyskuje ostatnimi czasy coraz bardziej na znaczeniu. Pomoc w wyborze zawodu staje się coraz bardziej potrzebna. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele. Przede wszystkim świat zawodów stał się bardziej zróżnicowany. Pojawiają się nowe, dotąd niezbrane zawody. Lista kierunków kształcenia i specjalizacji znacznie się rozszerzyła. Dlatego też młodzi ludzie mają coraz większe problemy z podjęciem właściwej decyzji wyboru szkoły i zawodu¹.

Ukończenie ośmioletniej szkoły podstawowej to czas podejmowania pierwszych ważnych wyborów dotyczących szkoły i zawodu. To ważny moment w życiu młodego człowieka, który rzutuje na jego przyszłość. Niejednokrotnie staje się on momentem zwrotnym w życiu człowieka, który znacząco zmieni mu życiową drogę. W związku z ważnością tej decyzji doradcy (ci formalni i nieformalni) postrzegają ten moment jako ważne zadanie do wykonania. Dla jednych to zadanie łatwe, dla innych bardzo trudne. Nie należy jednak zapominać o tym jak ważne to wybory i jakie trudności związane są z podjęciem tej decyzji².

Warto tu podkreślić kilka ważnych aspektów decyzji edukacyjno-zawodowych.

- Decyzja o wyborze szkoły powinna być procesem, a nie jednorazowym aktem. Traktowanie decyzji o wyborze szkoły i zawodu w kategorii jednorazowego aktu jest błędem zarówno młodego człowieka jak i jego rodzica, wychowawcy czy opiekuna. W praktyce często odwlekana do końca, gdzie potem nastolatek np. po zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego pytany jest czy już określił się co do wyboru przyszłego zawodu. Uczeń stawiany jest w sytuacji, kiedy w krótkim czasie oczekuje się od niego podjęcia ważnej decyzji pomijając kompetencje osobiste, które powinny być budowane na przestrzeni wielu lat.

---

¹ B. Bielak, *Jak pomóc uczniom w wyborze zawodu?* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, 2009, s. 84.

² A. Zbonikowski, *Podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych przez młodzież – uwarunkowania psychologiczne oraz kierunki wsparcia*. W: *Kreatywnie... bo w rodzinie*. Red. Krzysztof J. Szmidt. Warszawa 2020 [materiały niepublikowane].

Obecnie coraz częściej podkreśla się, że decyzja edukacyjno-zawodowa to element rozłożonego w czasie procesu rozwojowego, na który składa się poznanie zarówno samego siebie, swoich zainteresowań, zdolności jak i rynku pracy, świata zawodów.

- Wybór szkoły lub zawodu zawsze niesie ze sobą ryzyko. Okres transformacji ustrojowej w Polsce zakończył czas względnej stabilności i przewidywalności na rynku pracy. Aktualnie żyjemy w ciągle zmieniających się warunkach społeczno-gospodarczych. Zmiany te nieprzerwanie pociągają za sobą zmiany na rynku pracy. Coraz trudniej przewidzieć na jakie zawody będzie zapotrzebowanie w przyszłości. Jedynie orientacyjnie możemy określić potrzeby rynku pracy na etapie wyboru zawodu. Nigdy nie będziemy mieć stuprocentowej pewności, że dobrze wybraliśmy. Nie znaczy to jednak, że nie ma konieczności przeprowadzenia diagnozy w zakresie potencjału zawodowego młodego człowieka, jego preferencji czy właściwości osobowościowych. Bez tego mamy do czynienia z wysokim poziomem ryzyka decyzji edukacyjno-zawodowej. Zatem rodzi się potrzeba wsparcia ucznia aby ryzyko to było jak najmniejsze.
- Podejmowanie decyzji o wyborze szkoły czy zawodu to wybranie decydenta w relacji: uczeń - dorośli. Z uwagi na to kto podejmuje decyzje, możemy wyróżnić trzy podstawowe warianty. Pierwszy wariant to wspieranie dyrektywne, gdzie decyzję podejmuje dorośli (rodzic, wychowawca czy doradca zawodowy). To doradca zawodowy - ekspert. Uczeń jest tu traktowany jako osoba niebędąca w stanie podjąć właściwej decyzji, a więc taka, za którą tę decyzję trzeba podjąć. Drugi wariant to typ liberalny, w którym decyzję podejmuje uczeń. Dorośli mają tu jedynie wspierać młodego człowieka, stwarzać mu możliwości do poznawania siebie, swoich predyspozycji i preferencji. Dorośli wchodzi tu w rolę spolegliwych opiekunów. Pomiędzy powyższymi możliwościami mamy do czynienia z orientacją dialogową, dwupodmiotową, która dzieli decyzyjność na ucznia i dorosłych. Wybór co do kierunku szkoły czy zawodu dokonywany jest wspólnie, a decyzja jest tu ustalana na drodze dyskusji i konsultacji³.

Najważniejszym elementem w procesie budowania własnej drogi zawodowej jest poznanie samego siebie. Warto zatem zastanowić się jaki uczeń posiada potencjał zawodowy czyli zdolności, zainteresowania oraz preferencje zawodowe. Im lepiej rozpoznany potencjał tym łatwiej i świadomiej nastolatek będzie mógł podjąć decyzję o wyborze szkoły czy kierunku zawodu.

---

³ A. Zbonikowski, *Podejmowanie decyzji...*, op. cit., s. 1.

Zdolności – możemy określić jako ponadprzeciętność, to kompetencje i sprawności, które pozwalają uzyskać określone osiągnięcia ujawniane bez jakiegokolwiek treningu, które można oczywiście stymulować do dalszego rozwoju. Rozpatrując zdolności najczęściej bierzemy pod uwagę inteligencję poznawczą, utożsamianą z tzw. zdolnościami ogólnymi lub podstawowymi, odnoszące się do umysłu jako całości, jak: pamięć, znajomość znaczenia słów, płynność słowna, zdolności wizualne i percepcyjne i liczbowe. Wyróżniamy także zdolności tzw. specjalne, związane ze szczególnymi uzdolnieniami, nazywane też zdolnościami kierunkowymi ponieważ występują w ramach określonych kierunków działalności ludzkiej, np.: sport, muzyka czy plastyka. Warto podkreślić, że wszyscy ludzie dysponują określonym poziomem zdolności ogólnych, trudno zatem mówić o uczniu „niezdolnym”⁴.

Zainteresowania. Zgodnie z teorią Donalda Supera ich początki pojawiają się na początku okresu dorastania (11-14 rok życia), a już wyraźniej dają o sobie znać od 15 roku życia. Istotne jest to, że kształtowanie zainteresowań i poznawanie ich jest procesem rozciągniętym w czasie. Należy dać możliwość młodemu człowiekowi aby eksplorował rzeczywistość i poznawał coraz to nowe obszary, tym samym tworzy on swoją tożsamość.

Na etapie podejmowania decyzji edukacyjno-zawodowych warto pytać ucznia o jego zainteresowania, jak spędza wolny czas, jakie przedmioty szkolne go interesują. Poza tym, że możemy poznać tu zainteresowania to mogą tu zostać ujawnione znaczące dla ucznia wartości. Do informacji tych warto będzie się odwołać prowadząc rozmowy dotyczące wyboru szkoły i zawodu⁵.

Preferencje zawodowe – pozostają w ścisłym związku z zainteresowaniami i kształtują się na ich podbudowie i wyrażają już bardziej określoną tendencję w rozwoju zawodowym. Preferencje są ściśle powiązane z osobowością, typy preferencji zawodowych utożsamia się czasem z typami osobowości zawodowej. Najbardziej znany przykład takiej typologii stanowi model J. Hollanda, na którym oparto szeroko rozpowszechnione narzędzie diagnostyczne. Holland przyjął heksagonalny układ preferencji, wyróżnił 6 ich typów układających się w trzy przeciwstawne wzajemnie pary: typ realistyczny vs społeczny, typ badawczy (intelektualny) vs przedsiębiorczy oraz typ artystyczny vs konwencjonalny. Czyste typy osobowościowe występują bardzo rzadko, najczęściej są w formie mieszanej np. konwencjonalno-społeczny czy intelektualno-realistyczny. Stąd taka różnorodność, możemy zaobserwować wybór kilku (nawet wykluczających się) możliwości edukacyjno-zawodowych⁶.

Analizując preferencje zawodowe nastolatka można także zwrócić uwagę jaki typ relacji ze światem przedstawiają zawody uznawane przez niego jako ciekawe. Wg klasyfikacji Klimowa możemy

---

⁴ A. Zbonikowski, *Podjęcie decyzji...*, op. cit., s. 1.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

je pogrupować w pięć kategorii opisujących relacje: 1. Człowiek - człowiek (odpowiednik typu społecznego wg Hollanda), 2. Człowiek - dane/symbole (odpowiednik typu intelektualnego), 3. Człowiek - technika (odpowiednik typu realistycznego), 4. Człowiek - przyroda, 5. Człowiek - obraz artystyczny (odpowiednik typu artystycznego)⁷.

Reforma w edukacji zobowiązała współczesną szkołę do świadczenia pomocy w zakresie wspierania uczniów w wyborze dalszego kierunku kształcenia i planowania drogi zawodowej. Z uwagi na fakt, że polska szkoła dotychczas marginalizowała ten aspekt edukacji Ministerstwo Edukacji Narodowej usankcjonowało realizację zajęć z zakresu wewnątrzszkolnego doradztwa zawodowego zapisami w ustawie Prawo Oświatowe⁸ oraz rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół⁹. W przypadku szkoły ponadpodstawowej minimalny wymiar realizacji tych zajęć to 10 godzin w całym okresie nauczania.

Na każdy rok szkolny w szkole opracowuje się program realizacji doradztwa zawodowego. Program ten określa:

1. Działania związane z realizacją doradztwa zawodowego w tym:

- tematykę działań z uwzględnieniem treści programowych,
- metody i formy realizacji działań,
- terminy realizacji działań,
- osoby odpowiedzialne za realizację poszczególnych działań.

2. Podmioty, z którymi szkoła współpracuje przy realizacji działań z zakresu doradztwa zawodowego.

Do zadań doradcy zawodowego należy:

- systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania uczniów na działania związane z realizacją doradztwa zawodowego,
- prowadzenie zajęć z zakresu doradztwa zawodowego,
- opracowywanie wspólnie z innymi nauczycielami programu wewnątrzszkolny system doradztwa zawodowego,
- wspieranie nauczycieli w zakresie realizacji programu wewnątrzszkolny system doradztwa zawodowego,

---

⁷ Tamże.

⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016r. Prawo oświatowe, Dz. U. 2017 poz. 59.

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz. U. 2019 poz. 639.

- koordynowanie działalności informacyjno-doradczej realizowanej przez szkołę, w tym gromadzenie oraz aktualizowanie i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla danego poziomu kształcenia (Rozporządzenie MEN w sprawie doradztwa zawodowego).

Treści programowe¹⁰ dla uczniów szkół ponadpodstawowych tj. szkół branżowych I stopnia, liceów ogólnokształcących oraz techników zawierają 4 główne działy takie jak:

1. Poznawanie własnych zasobów, gdzie poruszane są następujące tematy:
  - umiejętności, predyspozycje zawodowe i osobowość, kompetencje, potrzeby i wartości.
2. Świat zawodów i rynek pracy, gdzie mówimy o zagadnieniach takich jak:
  - Rynek pracy, analiza rynku lokalnego.
  - Zatrudnienie: rodzaje umów o pracę i sposoby ich rozwiązywania, prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy, elastyczne formy zatrudnienia, wolontariat.
  - Barometr zawodów, zapotrzebowanie na zawody w poszczególnych miastach, zawody deficytowe i nadwyżkowe, zawody przyszłości.
  - Rynek pracy XXI wieku - wymagania rynku pracy i oczekiwania pracodawców.
  - Wizytówka zawodowa, zasady pisania CV i listu motywacyjnego, błędy w pisaniu dokumentów, e-rekrutacja.
  - Proces komunikacji, narzędzia komunikacji, komunikacja werbalna i niewerbalna, autoprezentacja.
  - Metody poszukiwania pracy.
  - Rozmowa kwalifikacyjna.
  - Własna firma, proces zakładania własnej działalności gospodarczej. Instytucje wspomagające zakładanie własnej działalności.
  - Instytucje rynku pracy jako instytucje wspomagające planowanie ścieżki edukacyjno-zawodowej.
3. Rynek edukacyjny i uczenie się przez całe życie. Tu poruszamy następujące tematy:
  - Formy edukacji osób dorosłych, kształcenie ustawiczne, szkolenia e-learningowe.
4. Planowanie własnego rozwoju i podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych, czyli:
  - Sporządzanie indywidualnego planu działania, planowanie różnych wariantów ścieżek edukacyjno-zawodowych na podstawie zebranych informacji o sobie i o rynku pracy (Rozporządzenie MEN w sprawie doradztwa zawodowego).

---

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego, Dz. U. 2019 poz. 325.

Poza spotkaniami grupowymi oraz indywidualnymi doradca może w ramach swoich działań organizować uczniom inne możliwości. Mogą to być:

- targi edukacyjne - gdzie uczniowie mają możliwość zdobycia informacji na temat szkół funkcjonujących w regionie, kierunków oraz dopytać o szczegóły funkcjonowania danej placówki.
- targi pracy - gdzie wystawiają się lokalni pracodawcy z ofertami pracy, firmy z różnych branż, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe wspierające zatrudnienie młodych ludzi w poszczególnych regionach. Warto odwiedzić takie targi, można tam uzyskać mnóstwo dodatkowych informacji na temat wymagań pracodawców, zobaczyć jakie aktualnie oferty pracy występują na lokalnym rynku pracy, a także nawiązać kontakty z pracodawcami, które mogą zaowocować w przyszłości,
- wycieczki do firm,
- spotkania z pracodawcami/przedstawicielami zawodu,
- spotkania z ekspertami,
- dni kariery organizowane w szkole.

Poza szkolnym doradcą zawodowym młodzież ma możliwość bezpłatnego skorzystania z zajęć czy porad w innych instytucjach. Takie usługi świadczą Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne, które znajdują się praktycznie w każdym mieście oraz szeroko rozbudowana sieć jednostek Ochotniczych Hufców Pracy.

Bibliografia

- Bielak, B. *Jak pomóc uczniom w wyborze zawodu?* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, 2009.
- Zbonikowski, A. *Podjęcie decyzji edukacyjno-zawodowych przez młodzież – uwarunkowania psychologiczne oraz kierunki wsparcia.* W: *Kreatywnie... bo w rodzinie.* Red. Krzysztof J. Szmidt. Warszawa 2020 [materiały niepublikowane].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie doradztwa zawodowego, Dz. U. 2019 poz. 325.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz. U. 2019 poz. 639.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016r. Prawo oświatowe, Dz. U. 2017 poz. 59.

O autorze

Monika Przybylska-Trzeciak – doradca zawodowy, Młodzieżowe Centrum Kariery OHP w Chorzowie. Zajmuje się wspieraniem młodzieży w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych. Udziela porad i konsultacji dotyczących ukierunkowania zawodowego ucznia. Od lat współpracuje z nauczycielami oraz rodzicami w procesie orientacji zawodowej uczniów wykorzystując swoją wiedzę z szeroko rozumianego rynku pracy.